

Kéo co - Di sản văn hóa phi vật thể đa quốc gia độc đáo

Ngày 2.12.2015, tại phiên họp Ủy ban liên chính phủ về bảo vệ di sản văn hóa phi vật thể lần thứ 10 của UNESCO diễn ra ở thành phố Windhoek, nước Cộng hòa Namibia, nghi lễ và trò chơi kéo co ở Việt Nam, Campuchia, Hàn Quốc, Philippines đã được UNESCO ghi danh tại danh sách di sản văn hóa phi vật thể đại diện của nhân loại. Đây là hồ sơ di sản đa quốc gia đầu tiên Việt Nam tham gia đệ trình và được chấp nhận.

Trò chơi kéo co vốn đã xuất hiện từ thời cổ đại. Những hình chạm trổ trên tường ngôi mộ cổ ở Ai Cập cho thấy người Ai Cập cổ đại đã từng tổ chức những cuộc thi đấu kéo co từ năm 2500 trước Công nguyên. Khi đó người ta chơi kéo co mà không dùng đến dây thừng. Theo các tài liệu ghi lại, kéo co là một trò chơi rất được ưa chuộng trong triều đình Trung Quốc, đặc biệt là vào thời nhà Đường và sau này là thời nhà Tống. Tại Hy Lạp, khoảng 500 năm trước Công nguyên, kéo co được xem như là một môn thi đấu và bài tập thể lực cho các môn thể thao khác.

Ở Tây Âu, lịch sử kéo co bắt đầu từ năm 1000 sau Công nguyên. Các chiến binh Viking thường chơi một trò chơi có tên gọi là “kéo da”, trong đó người ta dùng da động vật thay cho dây thừng để chơi kéo co. Kéo co còn có mặt trên đấu trường Olympic, tuy nhiên, năm 1920, Ủy ban Olympic quốc tế (IOC) đã quyết định giảm bớt số lượng vận động viên tham gia Thế vận hội Olympic, vì lý do này mà một số môn thể thao bị loại bỏ, trong đó có môn kéo co.

Kéo co là một tập quán xã hội có tính nghi lễ với ý nghĩa cầu mong mưa thuận, gió hòa, mùa màng bội thu, cuộc sống ấm no, hạnh phúc hay những tiên đoán liên quan đến sự thành công hay

Ảnh: Tư liệu

thất bại của các hoạt động nông nghiệp. Người ta tin rằng, có thực hành và tuân thủ những luật lệ trong nghi lễ kéo co thì mùa màng mới tươi tốt, chăn nuôi, trồng trọt mới sinh sôi nảy nở. Vì vậy, không chỉ là một trò chơi dân gian thông thường, kéo co chứa đựng tầng sâu văn hóa thể hiện qua những tập tục và tín ngưỡng của mỗi quốc gia.

Ở Việt Nam, nghi lễ và trò chơi kéo co xuất hiện chủ yếu ở khu vực trung du Bắc bộ, đồng bằng sông Hồng, Bắc Trung bộ, vùng đất tụ cư lâu đời của người Việt, cái nôi của nền văn minh lúa nước. Ngoài ra, di sản này cũng được thực hành chủ yếu bởi cộng đồng dân tộc thiểu số ở miền núi phía Bắc như người Tày, Giáy, Thái. Kéo co thường được tổ chức trong các lễ hội xuân, đánh dấu sự khởi đầu của một vụ mùa mới trong nông nghiệp và thể hiện mong muốn mùa màng bội thu. Kéo co thu hút sự tham gia của gần như tất cả các thành viên trong cộng đồng, mỗi thành viên đóng vai trò khác nhau như: người trực tiếp tham gia kéo co, trọng tài, người hướng dẫn, người cổ vũ... Trong đó, những người lớn tuổi, đặc biệt là người am hiểu về các nghi lễ kéo co đóng vai trò quan trọng trong việc phân công nhiệm vụ cho các thành viên, hướng dẫn người

tham gia kéo co các quy tắc của trò chơi và thực hiện một số nghi lễ có liên quan.

Nghi lễ và trò chơi kéo co có thể hoặc ở một khoảng sân rộng được tổ chức ở sân đình. Dây kéo sử dụng trong kéo co có thể được làm bằng song tre, dây mây, hoặc gai dầu phản ánh đặc điểm tự nhiên và văn hóa của mỗi cộng đồng. Mỗi lần kéo co, có 2 đội tham gia với số lượng người đều nhau. Hai đội sẽ cùng nắm chắc vào dây kéo, điểm giữa của dây được đánh dấu bằng một dải lụa đỏ làm mốc. Khi hiệu lệnh vang lên, các thành viên của mỗi đội chơi nắm chặt hai tay vào dây, đội nào kéo được điểm đánh dấu về phía mình là đội đó thắng cuộc. Có nơi người ta lấy tay người, sức người trực tiếp kéo co. Hai người đứng đầu hai bên nắm lấy tay nhau, còn những người sau ôm bụng người trước mà kéo. Đang giữa cuộc, một người bên nào bị đứt dây là thua bên kia. Kéo co cũng kéo ba keo, bên nào kéo thắng hai keo trước là thắng.

Ở mỗi quốc gia, kéo co đều có những nét đa dạng khác nhau, phản ánh đặc trưng riêng về bối cảnh sinh thái, lịch sử, văn hóa của mỗi nước. Sự đa dạng này thể hiện qua hình thức, quy mô và ý nghĩa biểu tượng. Kéo co được truyền lại từ thế hệ này sang thế hệ khác thông qua hình thức truyền khẩu, quan sát và thực hành trực tiếp. Những người lớn tuổi hướng dẫn nghi lễ, các kỹ thuật, kỹ năng của kéo co cho thế hệ trẻ với một tinh thần tự hào và đầy trách nhiệm.

Đây là lần đầu tiên Việt Nam tham gia lập một hồ sơ di sản đa quốc gia. Theo thông báo từ Ủy ban Liên Chính phủ về bảo vệ di sản văn hóa phi vật thể, hồ sơ đề cử “Nghi lễ và trò chơi kéo co” được đưa vào Danh sách Di sản văn hóa phi vật thể đại diện của nhân loại đã đáp ứng được 5 tiêu chí:

1. Nghi lễ và trò chơi kéo co của các cộng đồng liên quan trong hồ sơ đề cử là một tập quán xã hội có giá trị tạo ra sự bình đẳng; các biểu hiện thực hành đa dạng ở từng quốc gia thành viên;

một số tri thức và kỹ năng được trao quyền qua truyền khẩu hoặc thông qua quan sát và tham gia trực tiếp, một số lại được truyền dạy tại các trung tâm đào tạo, trường học và các viện bảo tàng.

2. Thông qua các biểu hiện thực hành đa dạng cũng như sự thích ứng với điều kiện sinh thái ở mỗi cộng đồng, việc đề cử di sản có thể làm sáng tỏ vai trò quan trọng của di sản văn hóa phi vật thể trong phát triển bền vững, cũng như giá trị của hàng số tái tạo dựa trên sự sáng tạo của con người.

Bản thân hồ sơ đề cử có giá trị như một dự án hợp tác giữa bốn quốc gia thành viên, cung cấp bằng chứng về giá trị của di sản này đối với việc khuyến khích đối thoại liên văn hóa.

3. Các biện pháp bảo vệ được xây dựng rõ ràng thông qua việc thiết lập kế hoạch, bao gồm các hoạt động cụ thể đáp ứng tình hình của từng quốc gia thành viên và của từng cộng đồng liên quan; bên cạnh đó là các biện pháp ứng phó với tình trạng không mong muốn như thương mại hóa di sản.

4. Hồ sơ đề cử được chuẩn bị với sự tham gia đầy đủ của các động đồng chủ thể, các nhóm, cá nhân, các chuyên gia và các cơ quan liên quan; đa dạng theo tình hình cụ thể của mỗi nước để trình với các minh chứng thể hiện sự không đồng thuận và tự nguyện đối với việc đề cử.

5. Nghi lễ và trò chơi kéo co đã được kiểm kê tại các quốc gia thành viên: Hàn Quốc (1969), Campuchia (2013), Philippines (2013) và Việt Nam (2013).

Với những tiêu chí rất rõ ràng như vậy, chúng ta tin tưởng và mong rằng 4 quốc gia (Hàn Quốc, Campuchia, Philippines, Việt Nam), sẽ duy trì, phát triển, bảo tồn trò chơi kéo co, xứng đáng là Di sản văn hóa phi vật thể của nhân loại và phát huy sức ảnh hưởng của nó đến đời sống văn hóa cộng đồng.

(NGUYỄN ÁNH, tổng hợp tài liệu)